

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL II.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő

Deák Péter

Írta

Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György, Kőhalmi László,
Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József, Szabados Tamás,
Vékás Lajos

ISBN 978 963 454 908 6

Kiadja az Akadémiai Kiadó

1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.

www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Deák Péter, Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György,
Kőhalmi László, Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József,
Szabados Tamás, Vékás Lajos, 2024

© Akadémiai Kiadó, 2024

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Fáy András (1786–1864), a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti és igazgatótanácsi tagja

Fáy András, a vármegyei közigazgatásban jelentős pozíciókat betöltő jogász, közéleti személyiség és író, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti és igazgatótanácsi tagja Kohányban (Zemplén vármegye) született 1786. május 30-án. 1864. július 26-án hunyt el Pesten. Szülőhelye ma Kochanovce néven Szlovákiához tartozik, és Gálszécs része.

A Magyar Tudós Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje már az első, 1831. február 15-én tartott nagygyűlésén tiszteleti tagjává választotta. A Magyar Tudományos Akadémia 1845. június 9-én tartott ülésén választotta az igazgatótanács tagjának. 1847-ben megválasztották az Akadémia helyettes elnökének, korabeli szóhasználattal „első elölülőjének”.

Fáy András édesapja Fáy László földbirtokos, édesanyja Szemere Krisztina.

Fáy András gyermekéveit anyai nagyszülei birtokán, Gálszécsen töltötte. Innen került 1793. május 30-án bátyját, Fáy Ferencet követve a sárospataki kollégiumba. Miután 1799-ben Sárospatakot elhagyta, a színvonalas képzést nyújtó pozsonyi evangélikus líceumban folytatta tanulmányait. Ebben a líceumban sajátította el magas szinten a német nyelvet. Pozsonyból 1803-ban tért vissza Sárospatakra. Ott először bölcsészeti (filozófiai), majd azokat befejezve jogi tanulmányokat folytatott.

Filozófiatanára az Immanuel Kant filozófiájának kritikusaként hírnevet szerzett Rozgonyi József (1756–1823), a „Dubia de initiis transcendentalis idealismi Kantiani” (Kétségek a kanti transzcendentális idealizmus alapvetéseivel kapcsolatban) című munka szerzője volt.

Fáy András másik jeles tanára Kövy Sándor (1763–1829), a Magyar Tudós Társaság alapszabályainak egyik kidolgozója, Sárospatakon a hazai jog (ius patrium) a maga korában kiemelkedő művelője volt. Itt utalunk arra, hogy Kövy Sándor, aki a nyelvújítás ellenfele volt, előadásait latin nyelven tartotta.

Kövy Sándor biztatására a kollégium jogot hallgató diákjai voltak aktív tagjai a „Pánczél vármegye” nevű egyesületnek. A diákok célja a vármegyei közigazgatás, adminisztráció „kísérleti úton” történő megismerése volt. Fáy András ebben az egyesületben az alispáni pozíciót látta el. A „megyegyűléseken” különböző fiktív ügyek mellett az országgyűlés, diéta legfontosabb politikai kérdéseit is megvitatták a tagok. A „Pánczél vármegye” számított az országos politikai események megvitatása legfontosabb színterének Sárospatakon.

Fáy András sárospataki jogi tanulmányait követően, 1804-ben Pesten lett joggyakornok. Pesten szerzett ügyvédi oklevelet kitűnő minősítéssel. Édesapja kívánságára azonban nem folytatott ügyvédi gyakorlatot, hanem a közigazgatásban helyezkedett el. Pályája az állami adminisztrációban gyorsan ívelt felfelé. 1810-ben a pesti, 1812-ben pedig Pest vármegye váci járásának alszolgabírája, majd nem sokkal később szolgabírája lett.

1818-ban visszavonult gombai birtokára gazdálkodni. Gombán élve életét az irodalomnak és a társadalmi tevékenységnek („vita activa”) szentelte. Magyar szerzők művein kívül elsősorban római klasszikusok, főleg Marcus Tullius Cicero és Publius Cornelius Tacitus munkáit olvasta latin nyelven. Tájékozott volt a kortárs német, francia és angol irodalomban is. Fiatalon, 1807-ben kezdett el maga is írni. Háza a fiatal írók találkozóhelye lett. Látogatói voltak többek között unokabátyja, Szemere Pál, Kisfaludy Károly, Vitkovics Mihály és Vörösmarty Mihály.

Fáy András íróként lépett először a nyilvánosság elé. 1823-ban Pestre költözött. Mint Pest vármegye tekintélyes vezetője, politikai és társadalmi téren fejtett ki tevékenységet. Kivételes gyakorlati érzékével és széles körű ismereteivel korán, még Széchenyi István (1791–1860) előtt felismerte Magyarország gazdasági és kulturális elmaradottságának okait. 1825-ben egy olyan javaslatot terjesztett elő, melyben megjelölte az orvoslás eszközeit. Ezek a színház, szabad ipar és kereskedelem, korszerűbb büntetőjogi kódex, erkölcsnemesítés, javítóház, a törvénykezés (bíráskodás) és a közigazgatás javítása és nem utolsósorban takarékpénztár alapítása voltak.

Széchenyi István színre lépését, különösen a Hitel megjelenését követően Fáy András csatlakozott a „legnagyobb magyarhoz”, aki felismerve benne a hasonló gondolkodású nemzetgazdát, akinek eszméi rá is hatással voltak, küzdőtársának fogadta. Előbb Pest vármegye gyűlésein, majd 1835-ben kö-

vetté választva, az ellenzék egyik tekintélyes tagjaként Pozsonyban az országgyűlésen szolgálta a gazdasági és társadalmi reformok ügyét.

Fáy Andrást 1836-ban Pest vármegye is táblabírájává választotta. Komoly részt vállalt a reformkor kulturális és gazdasági életében. Széchenyi István ösztönzésére belépett a Nemzeti Kaszinóba. A Nemzeti Kaszinó könyvtára, két ízben pedig igazgatója is volt, 1835-ben és 1840-ben.

Fáy Andrást a Kisfaludy Társaság már megalakulásakor, 1837. február 6-án igazgatójának választotta. Csaknem öt éven át, 1841-ig töltötte be a Kisfaludy Társaság igazgatójának funkcióját.

Tagja volt a Magyar Tudós Társaság játékszíni bizottságának, mely komoly szerepet töltött be a magyar nyelv kulturális téren történő országos szintű elfogadtatásában. Sokat tett a nemzeti színjátszásért. Fáy András a magyar reformkor irodalmi és társadalmi mozgalmainak egyik legtevékenyebb alakja volt. Részt vett a Végegyet alapításában és a Nemzeti Kör munkájában. Elkötelezett támogatója volt a Pesten felállítandó protestáns főiskola ügyének. Jelentős volt a két protestáns felekezet egyesítése érdekében kifejtett tevékenysége is.

Tőle származik a Pesti Hazai Első Takarékpénztár létrehozásának gondolata. Ezt az elgondolást kezdetben többen, például Széchenyi István is erős kétkedéssel fogadták. Fáy András azonban miután Pest vármegye 1839. március 19-én tartott gyűlésén megtette a felállításhoz szükséges indítványt, hozzájárult terve megvalósításához. A Takarékpénztár 1840. január 11-én kezdte meg működését. Fáy Andrást az alakuláskor segédigazgatóvá választották, mely tisztséget 1848-ig megtartotta.

Fáy András a fontolva haladás elkötelezett híve volt. A radikális eszmék egész pályája során távol álltak tőle. Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc idején visszavonult gombai birtokára.

1849 után életét az irodalomnak és családjának szentelte. Ekkor adta ki munkái újabb sorozatát. Pestre visszatérve az írói társadalom ünnepeinek keretében emlékezett meg Fáy András kivételesen hosszú, ötven évet átfogó írói jubileumáról. A Magyar Tudományos Akadémia részéről ebből az alkalomból üdvözlő, érdemeit méltató, tekintélyes akadémikusokból álló küldöttség kereste fel.

Fáy András hivatalos irodalmi elismerésben első ízben 1824-ben részesült. Ebben az évben nyerte el a 400 forinttal járó Marczibányi-nagyjutalmat. A jelentős összeget a sárospataki főiskolának adományozta. 1825-ben jelentette meg „Fáy András újabb eredeti meséi és aforizmái” című munkáját. A mű második kiadása 1828-ban jelent meg. Említést érdemel, hogy a gyűjteményt lefordították angol és német nyelvre is.

Fáy András írta Magyarországon az első társadalmi regényt, mely „A Bélteky ház” címmel 1832-ben jelent meg Pesten.

Mikszáth Kálmán „A Bélteky ház” 1908-as kiadásának bevezetőjében így írt Fáy Andrásról, felhasználva Szemere Pál fentebb már idézett mondatát: ha nem Széchenyit illetné „a legnagyobb magyar” jelző, akkor ez Fáy Andrásnak járna ki, és ha nem Deák Ferenc volna a „haza bölcse”, akkor Fáy Andrást illetné ez a cím; így azonban csupán „a nemzet mindenese”.

Fáy András nevét viseli az Országos Takarékpénztár Fáy András Alapítványa. Az OTP ugyanis jogelődjének tekinti a takarékpénztárakat. Ugyancsak Fáy Andrásról neveztek el egy takarékszövetkezetet. Számos iskola is az ő nevét viseli. Székesfehérváron az egyik lakótelepet nevezték el róla. A Fáy András-díjat a honvédelmi miniszter adományozza évente. Fáy András születésének bicentenáriuma, 1986-ban, majd négy évvel később, 1990-ben érmét bocsátottak ki emlékéért megőrzendő. Említést érdemel, hogy születésének 200. évfordulóján kopjafát avattak Kiskunhalason.

Fáy András életpályája több vonatkozásban is kapcsolódik a joghoz. Ez a kapcsolódás az országgyűlésen és az állami adminisztrációban kifejtett munkássága körében és széles körben ismert, a törvénykezés (bíráskodás) reformját, a börtönügy (javítóház) korszerűsítését, az európai színvonalú büntetőjogi kódex meghozatalát és a közigazgatás reformálását fontos feladatnak tekintő írásaiban egyaránt kimutatható. Kortársai pártállástól függetlenül elismeréssel adóztak Fáy András reformok kezdeményezése és megvalósítása területén mutatkozó tevékenységének.

Hamza Gábor

Fáy András főbb munkái

Fáy András eredeti meséi és aphorizmái. Bécs, 1820; *Fáy András újabb eredeti meséi és aphorizmái.* Pest, 1824; *Originelle Fabeln und Aphorismen.* Wien, 1825; *Hasznos házi jegyzetek.* Pest, 1826; *A' két Báthory – Históriai szomorújáték.* Pest, 1827; *A Bélteky-ház 1–2. kötet.* Pest, 1832; *Búzavirágok és kalászkok.* 2 kötetben, 1853; *A Halmay-család („neveléstani mű” regényformában).* Pest, 1858; *Hulló virágok (3 vígjáték és 3 elbeszélés);* Fáy András – Kállay Ferencz – Jakab István: *Magyar játékszini jutalmazott feleletek, a' Magyar Tudós Társaságnak 1833beli ezen kérdésére: Miképen lehetne a' magyar játékszint Budapesten állandóan megalapítani?* Buda, 1834; *Terve a pestmegyei köznép számára felállítandó takarékpénztárnak.* Buda, 1839; *A Pestmegye pártfogása alatt álló hazai első takarékpénztár szabályai.* Pest, 1840; *Javaslat egy Pesten állítandó ref. főiskola tárgyában.* Pest, 1840; *Nőnevelés.* Pest, 1841; *Kelet népe nyugaton.* Buda, 1842 (második bővített kiadás Budapest, 1892); *A „Felelet” és más vitairatok Széchenyi István A' Kelet népe című könyvére.* 2003; *Kelet' népe Nyugoton 2. bőv. kiad;* Pest, 1842; *Jelenkorban megjelent összeállítások a hon*

legközelebbi teendői körül. Pest, 1846; *Az életbiztosító intézet terve*. Pest, 1848; *Adatok Magyarország bővebb ismertetésére*. Pest, 1854; *Az elszegényedések*. Pest, 1862; *Fáy András összes beszélei. I–III. kötet*. Budapest, 1883 és *Fáy András színészeti tanulmányai*. Kiadja Staud Géza, Budapest, 1941.

Fáy Andrásnak a fent felsorolt munkákon kívül a korabeli időszaki sajtókiadványokban számos cikke jelent meg. Ezek a magyar kultúra történetének értékes emlékei. Kéziratait az Országos Széchényi Könyvtárban találhatók.

Felhasznált irodalom

Vadnai Károly: *Az első magyar társadalmi regény*. Pest, 1873; Badics Ferenc: *Fáy András életrajza*. Pozsony–Budapest, 1885; Koltai Virgil: *Fáy András élete és működése*. Győr, 1888; Findura Imre: *Fáy András élete és művei*. Irodalomtörténeti tanulmány, Budapest, 1888; Erdélyi Pál: *Fáy András élete és művei*. Budapest, 1890; Badics Ferenc: *Fáy András életrajza*. Budapest, 1890; Mikszáth Kálmán: *Fáy András 1786–1864*. In: *Fáy András: A Békéscsaba-ház*. Szerkesztette és bevezetővel ellátta Mikszáth Kálmán, Budapest, 1908; Benedek Elek: *Nagy magyarok élete*. Wesselényi Miklós, Fáy András. Budapest, 1910; Merényi O. Ernő: *Fáy András meséi, különös tekintettel a műfaj- és kortörténeti vonatkozásokra*. Pécs, 1931; Bánrévy György: *Fáy András Békéscsaba és August Lafontaine regényei*. Győr, 1934; Major Ervin: *Fáy András és a magyar zenetörténet*. Budapest, 1934; Finta József: *Fáy András a biztosító eszme szolgálatában*. Budapest, 1936; Nagy kurátorok. *Fáy András, báró Vay Miklós et alii*. Oradea, 1937; Almásy György: *Fáy András, a magyar józanság nevelője*. Budapest, 1943; Weber Antal: *A magyar regény kezdetei*. Budapest, 1959; Szegedy-Maszák Mihály: *Kétszáz éve született Fáy András*. Confessio, 1986; Fábry Anna: *Az irodalom magánélete*. Budapest, 1987; Horváth Róbert: *Fáy András népességtudományi és népességt statisztikai munkássága. (Születésének 200. éves évfordulója alkalmából.)* Budapest, 1989; Hász-Fehér Katalin: *Elkülönülő és közösségi irodalmi programok a 19. század első felében – Fáy András irodalomtörténeti helye*. Debrecen, 2000; *Párhuzamok a XIX. és XX. század pedagógiai törekvéseiben – Fáy András, Mester János, Becker Vendel munkássága*. Szerk. Dombi Alice, Oláh János, Varga István, Gyula, 2002 és Dr. Kovács Áron: *Fáy András sárospataki diákévei*. In: „Kegyelet és Jövő”: *Fáy András halálának 150. évfordulója alkalmából rendezett konferencia előadásai*. Szerkesztette: Tanászi Árpád, Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei, Sárospatak, 2014. 19–24.